

Giuseppe de Rosa

INSTITUCIJA I KARIZMA U CRKVI *

Ovih posljednjih desetljeća pitanje se karizmatičke naravi toliko upućuje Crkvi da se ona postavlja u oprečnost institucionalnom karakteru; Crkvi karizmi htjela se suprotstaviti Crkva--institucija. Zapravo to nije nešto novo. Već od početka XI. st. nicali su u Crkvi karizmatički pokreti razne vrste, ali svi protiv institucije, protiv hijerarhije i sakramentalnosti. Ti su si pokreti zacrtali cilj da povežu vjernika s Bogom bez posredovanja hijerarhije i sakramenata, izravno vertikalnim zahvatom Božjim koji spasava svojom riječju i vjerom pobudenom u dušama. Ta karizmatička vizija Crkve našla je svoj izraz u reformi XVI. stoljeća.

Y. Congar kaže: »Ona nije isključila činjenicu da je Crkvu utemeljio Krist, ni posredništvo riječi, sakramenata i ministra, ali je istaknula temeljno aktualni Božji utjecaj u opravdanju i u cijelom djelu spasavanja. Nema nikakve „zalihe milosti“ koja bi se mogla uprisutniti. Bog je onaj koji izgrađuje Crkvu, i to čini u prvome redu svojom riječju i djelujućom vjerom koju pobuđuje u dušama. U samoj Crkvi koja ima ministre i sakramente postoji neposredna veza vjere koju daje Božja riječ. Izraz „slobodna interpretacija“ (Sv. pisma) diskutabilan je i, uostalom, kasnijeg datuma. U svakom slučaju loše osvjetljava tu narav neposrednosti osobne veze.“¹

* *La Civiltà Cattolica*, br. 3256, god. 137, od 15. 2. 1986., str. 351–359: „Istituzione e carisma nella Chiesa“.

¹ Y. CONGAR, *La parola e il soffio*, Borla, Roma 1985, 66. To djelo sažima i upotpunjuje djelo istog autora u tri sveska o Duhu Svetomu: *Je crois en l' Esprit Saint*, Cerf, Paris 1979–1980.

Iz reforme, koja je sačuvala još neku institucionalnu jezgru, niknuli su religiozni pokreti sve manje institucionalni. Tako G. Fox (1624.–1691.) odbacuje sve sakramente i svaku crkvenu organizaciju, sve usmjeruje samo na Krista: „Krist je predugo bio zatvoren u misi i u Bibliji. Neka On bude vaš prorok, vaš svećenik i vaš kralj. Njega slušajte.” Tako on piše „društvu prijatelja” (kvekeri). Tako pijetistički pokret, koji je nastao iz reakcije na luteransko pravovjerje, ističe novo rođenje, osobnu vjeru, duhovno iskustvo. Isto tako metodistički pokret, američka „budjenja”, „krštenje Duhom” i, bliže nama, pentekostalni pokret koji se proširio od god. 1906.

Protiv tih tendencija, nazovimo ih „slobodnog proučavanja”, Katolička crkva, posebno u vremenu poslije Tridentinskog koncila, istaknula je institucionalnu narav Crkve tvrdeći:

»Isus je osnovao jednu Crkvu, svoju Crkvu, kao hijerarhijsko društvo opskrbljeno svim sredstvima koji su joj potrebni za njezino poslanje da posreduje spasenje. Ta shema davala je mogućnost da se posebno u ustanovu i, prema tome, u ruke klera stavi na raspolaganje zalih milosti koju samo treba upotrijebiti. Nameće se citat kojim je Möhler sazeo ekleziologiju 1823., kako je izgledala: “Bog je ustanovio hijerarhiju; i tako je providio za sve što je potrebno do konca vijekova”«. ²

Otuda dvije ekleziologije: jedna utemeljena na neposrednomu Božjem zahvatu, bez posredstva institucije, a druga utemeljena na Božjem zahvatu preko institucije koju je Krist ustanovio. Pred tom se dvojmom, koja se danas postavlja u samom katolicizmu, pitamo je li moguće prevladati je i ostvariti sintezu između institucionalne i karizmatičke Crkve, između Crkve Sina Božjega i Crkve Duha.

Dva se pitanja postavljaju: U kojem smislu možemo i moramo reći da je Krist ustanovio Crkvu? Koja je uloga Duha Svetoga u ustrojstvu i životu Crkve?

Isus je postavio temelje za ustanovljenje Crkve

Na prvo pitanje odgovaramo dvijema tvrdnjama. Prva: Isus je u svojemu smrtnom životu postavio temelje za ustanovljenje Crkve. Druga: poslije njegove smrti, uskrsnuća i uzasašća na nebo, Isus je poslao Duha Svetoga iz čijeg se djelovanja razvila Crkva.

Crkva je primila oblik na Duhove, ali prema nacrtu i volji povijesnoga Krista. Nije, dakle, točna tvrdnja da se Crkva rodila mimo Isusove nakane ili, još gore, protiv njegova nacрта.

Takvu su misao iznosili na početku našeg stoljeća eshatolozi, tj. oni tumači Novog zavjeta, prema kojima je Isus vjerovao u skori dolazak kraljevstva Božjega: prema njima, On je naviještao da će svijet brzo završiti i odmah je imalo doći kraljevstvo Božje. Ali ako je Isus mislio da je svijet bio na završetku – kaže A. Loisy – nije mogao imati nakanu da osnuje Crkvu koja bi imala trajati kroz stoljeća. Ona će nastati bez njegove nakane: „Isus je naviještao Kraljevstvo, među-

² Y. CONGAR, *Nav. dj.*, str. 65.

tim došla je Crkva".³ Ali kako se i zašto ona rodila? A. Loisy odgovara: Isusovi su se učenici prevarili kao i on da će svijet odmah završiti. I poslije Isusove smrti nastavili su u toj iluziji neko vrijeme. No brzo su uvidjeli da svršetak svijeta nije bliz, dapače, da je dalek, pa su se organizirali kao Crkva. Nada u skori dolazak kraljevstva Božjega, ispočetka vrlo živa, gasila se kako su prolazile godine, dok se nije potpuno ugasila: tako, dok se završetak svijeta prenio u daleku budućnost, Crkva se organizirala i oblikovala je svoje strukture. Prema tome, Crkva nije Isusovo djelo nego djelo njegovih učenika, posebno Pavlovo.

Medutim, kako je stvarno bilo?

U Danielovoj se knjizi govori kako se u oblacima nebeskim pojavilo izvanredno biće „kao sin čovječji“ (Dn 7,13), kojemu je Svevišnji dao „moć, veličanstvo i kraljevstvo“; radi se, naravno, o Mesiji, koji ipak nije sam nego su s njim „sveci Svevišnjega“ čiji je on glava i voda. U Evandelju Isus, nazivajući se *Sinom čovječjim*, jasno pokazuje da na sebe primjenjuje ono što je Danijel govorio o *Sinu čovječjem*, tj. on je svjestan da ispunjava Danielovo proročanstvo i da je Mesija poslan da bi se na Zemlji pojavili sveci Svevišnjega, tj. novi Božji narod, narod mesijanskih vremena. Drugim riječima, Isus ulazi na pozornicu povijesti svjestan da ima poslanje da na Zemlji ustanovi mesijansku zajednicu novoga Božjega naroda, kraljevstvo svetih Svevišnjega.

No Isusova nakana nije da oblikuje malenu skupinu „čistih“ ili „svetih“ zatvorenu u sebe kao što su bili eseni ili qumranska zajednica. Zamisao o „svetom ostatku“, koju su iznosili proroci Izaija (5, 13; 10, 21; 11, 11), Sofonija (2, 7–9), Jeremija (23, 3), Zaharija (13,8) na način kako su je u kasnom judaizmu zamislile posebne skupine, kao što su bili farizeji, eseni, qumranska zajednica, koji su se smatrali „svetim korijenom“ Božjeg naroda koji se iznevjerio, ta je zamisao Isusu potpuno strana. U njegovu naviještanju kraljevstva Božjega i njegovu pozivu na obraćenje On se ne obraća posebnoj skupini, nego cijelomu Izraelskom narodu, od kojega želi oblikovati mesijanski narod zadnjih vremena, kako su prorekli proroci: posebno se obraća siromasima, poniznima, grešnicima, „izgubljenim ovcama doma izraelova“. Isus kao pomoć za propovijedanje i liječenje bolesnih okuplja oko sebe skupinu učenika – dvanaesticu – koji ga prate i koje šalje da propovijedaju s vlašću da tjeraju davle: „I on postavi dvanaesticu da ga prate, da ih šalje da propovijedaju, i da imaju vlast izgoniti zle duhove“ (Mk 3, 14). Postavio ih je, dakle, suradnicima svojega mesijanskog poslanja i sudionicima svoje moći da čine čudesna. Oni idu „po selima navješćujući Radosnu vijest i svuda ozdravljajući bolesnike“ (Lk 9, 6).

Ali s vremenom Isusovu se propovijedanju sve više protive poglavari naroda i farizeji, a progresivno se smanjuje oduševljenje masa i samih najbližih učenika. Tako Isus sve jasnije vidi da sav narod neće prihvatiti njegovu poruku obraćenja i da će narodne poglavice poduzeti sve da unište njega i njegovo djelo. Tada zamišlja ideju da oko sebe okupi novi izraelski narod, oblikovan od onih koji će prihvatiti njegovu poruku. Zato, premda u isto vrijeme propovijeda do kraja svemu narodu, posebno se posvećuje oblikovanju svojih učenika i, napose, Dvanaestori-

³ A. LOISY, *L'Évangile et l'Église*, Picard, Paris 1902, 111.

ce, koji će biti jezgra i sjeme novog naroda. Zato ih je dvanaest. Kao što je stari izraelski narod potekao iz dvanaest izraelskih plemena nazvanih prema imenima dvanaest Javodljevih sinova, tako će novi izraelski narod poteći od jezgre dvanaestorice Isusovih učenika. Tako je izbor i odgoj apostola u Isusovoj nakani prvi nacrt da oblikuje posebnu vjersku zajednicu. Doista je izborom Dvanaestorice postavljen temeljni kamen Crkve.

Drugi kamen postavljen je Petrovim priznanjem u blizini Cezareje Filipove da je Isus Mesija (Mt 16, 13–20). Prema Matejevoj predaji Isus postavlja Petra kao temelj svoje Crkve.

„Njegovo ime – *Kepha*, stijena, litica – označuje njegovu ulogu u mesijanskoj Isusovoj namisli: bit će temelj u izgradnji njegove zajednice, Crkve. [...] Ona što je bila „Crkva Gospodnja ili Božja” postaje Crkva Kristova, mesijanska zajednica, čiji je temelj, Petar. [...] Ta zajednica zamjenjuje Izraela i u nju će ući svi koji Isusa priznaju kao Mesiju, Sina Boga živoga.”⁴ Isus čini treći korak prema osnivanju Crkve: uvečer prije svoje smrti ustanovljuje Novi zavjet u svojoj krvi. Kad je Isus „poslije večere uzeo kalež, rekao je: Ovaj kalež je novi Zavjet u mojoj krvi, koja se za vas proljeva” (Lk 22, 20). Bez sumnje, imao je na pameti Mojsijeve riječi u času sklapanja saveza kod Sinaja: „Ovo je krv Saveza koji Jahve sada s vama uspostavlja” (Izl 24, 8).

Isus taj stari savez u krvi životinja zamjenjuje „novim” savezom u svojoj krvi. Kao što je u „starom” savezu rođen izraelski narod, tako će se iz „novog” saveza koji je Isus ustanovio roditi novi narod, nova zajednica. To više što se Isus ne ograničava da zamjenjuje stari savez novim, nego naređuje učenicima da ponavljaju na njegov spomen novi obred kruha i vina koji je On ustanovio. Nije samo ustanovio novi savez nego i novi obred, novu žrtvu, koja će zamijeniti žrtvu vazmenog janjeta i koji će se prikazivati za sve ljude.

Tako je Isus, u svojem smrtnom životu, postavio temelje Crkve, okupljajući skupinu učenika koji će biti jezgra, postavljajući kao temelj nove zajednice Petra, ustanovivši novi savez u svojoj krvi i ujedno novi obred. Tako je postavio odrednice prema kojima će se nova zajednica oblikovati poslije njegove smrti; zacrtao je „statut” Crkve prema kojemu će se ona poslije razvijati.

Ali za smrtnoga Isusova života Crkva je bila tek perspektiva: „na toj stijeni” – kaže Petru – „*sagradit ću Crkvu svoju*” (Mt 16,18). Zapravo, dok je On još bio u smrtnom životu, zacrtao je njezin nacrt i postavio temelje; ali tek svojom smrću i uskrsnućem dat će Crkvi potpuni i konačni oblik. Doista, iz probodenog srca raspetoga Krista, pod znakom vode i krvi, izviru sakramenti koji „oblikuju” Crkvu; krštenje i euharistija; Crkva postaje u času kad su Dvanaestorica i skupina ostalih učenika, pošto su iskusili da je Krist uskrsnuo i ukazao im se, povjerovali u njegovo uskrsnuće. Tako uskrsna tajna Isusove smrti i uskrsnuća označuje rođenje Crkve, koja je stoga pashalna zajednica, dakle eshatološka, jer s Pashom provaljuje u ljudsku povijest, premda ne još u konačnu obliku, kraljevstvo Božje.

⁴ R. FABRIS. *Matteo*. Prijevod i tumačenje. Borla, Roma 1982, 359–360. O Mt 16, 13–20 bibliografija je golema. Za kratku informaciju usp. O. da SPINETOLI, »I problemi letterari di Mt 16–20«, u *San Pietro. Atti della XIX Settimana Biblica*, Paideia, Brescia 1967.

Tako se tumači zašto Isus čini najvažnije i najodlučnije korake za život Crkve poslije uskrsnuća: apostolima podjeljuje moć opraštanja grijeha, Petru daje vlast nad cijelom Crkvom, šalje apostole svim narodima da ih pouče i krste.

Uloga Duha Svetoga u životu Crkve

No najvažniji čin za život Crkve jest izlivanje Duha Svetoga. Uskrsnuo Isus Krist daje Duha Crkvi. Krist, naime, po uskrsnuću i proslavi s desne Očeve postaje „životvorni duh” (1 Kor 15, 45). Duh ima zadaću da stavi pečat i usavrši djelo osnivanja Crkve, da je izgrađuje, obogaćuje svojim karizmama. To čini Duh Sveti na Duhove. Tako je Uskrs rođendan Crkve, a Duhovi njezina zrelost, njezin ulaz u povijest, pod vodstvom i poticajem Duha Svetoga. Ali, premda vođena Duhom Svetim, Crkva ne prestaje biti povezana s Kristom povijesnim Kristom, u prvome redu po apostolskom nasljedstvu i evanđelju, ali posebno s uskrsnim Kristom, koji je obećao da će biti sa svojom Crkvom „u sve vrijeme do svršetka svijeta” (Mt 28, 28, 20). Crkva ima tako dvostruko obilježje: kristološko i penumatsko. Ona je djelo Kristovo, ali i djelo Duha Svetoga. Još bolje rečeno, ona je zajedničko djelo Isusa i Duha Svetoga, jer Duh ne djeluje neovisno o Kristu. Zapravo je Duh Sveti Duh *Kristov* koji dovršava Kristovo djelo, ostvaruje povijesnu realnost, Kristovu nakanu i nacrt. Nema neovisnosti Duha.

Doista Riječ i Duh zajedno izvode ono što hoće Otac; oni su, kako kaže Irenej, „dvije Očeve ruke”. Ali nisu dvije odijeljene ruke. Isus otkriva ono što je naučio od Oca (Iv 8, 28), ono što je čuo od Oca (8, 26); govori o onome što je vidio od Oca (3, 11; 8, 38), čini ono što je vidio da čini Otac (5, 19) i svjedoči ono što je vidio i čuo (3, 32). Duh potpuno ovisi o Isusu i njegovo se djelovanje potpuno odnosi na onu istinu što je bio i jest Isus. On će podsjetiti na ono što je Isus rekao (14, 26), svjedočit će za njega (15, 26) i povesti će učenike u svu istinu (16, 13), tj. uputit će ih na put (*hodos*) istine i života što su sam Isus i njegove riječi. Na taj način i Duh je istina. Bez sumnje, u vezi je s utjelovljenom Riječi i zato što i on dolazi od Oca i što ga Isus šalje od Oca i uz Oca (15, 26).

Drugim riječima, Crkva, ukoliko je djelo Kristovo, ima bitno institucionalno obilježje, povijesno, vidljivo, ima svoju nepromijenljivu „konstituciju”, stalnu; ako je djelo Duha Svetoga, ima karizmatički značaj, „otvorena” je „novosti” Duha, koji je uvijek nov i uvijek obnavlja. No budući da Krist i Duh djeluju zajedno, i Duh Sveti, ukoliko je Kristov Duh, ostvaruje Kristovo djelo, „institucija” je uvijek povezana s „karizmom”, a ova je uvijek u skladu s institucijom. U isto vrijeme, ukoliko je ipak Duh novost, on instituciju obnavlja karizmom, ali je obnavlja u smislu i pravcu što ih je dao Krist.

Zato, što se tiče Crkve, treba izbjegavati bilo „kristomonizam”, tj. shvaćanje Crkve kao djelo samoga Krista, bilo autonomiju Duha, koji je Duh Kristov, poslan od Njega da ostvari njegovo djelo. Ako je Krist „glava” Crkve, Duh je njezino „srce”.⁵ U praksi to znači da se institucija i karizma u Crkvi ne smiju nikada

⁵ - Piše sv. Toma Akvinski: *Caput habet manifestam eminentiam respectu exteriorum*

suprotstaviti niti dijeliti: institucija je karizmatika, u smislu da je ona dar Duha Svetoga i djeluje pod njegovim nadahnućem i djelovanjem; karizme su pak institucionalne, jer pomlađuju instituciju, obnavljaju je i potiču da iz nje provru novi plodovi milosti. Institucija razlikuje i prosuđuje karizme i jamči njihovu autentičnost, ali karizme oživljavaju instituciju i jamče za njezinu duhovnu životnost.

Bez institucije karizme polude i zastranjaju, ali bez karizmi institucija sahne i gubi snagu.

Duh Sveti djeluje u Crkvi po karizmama

Ova nužna harmonija između institucije i karizmi nije uvijek postojala u povijesti; dapače, bilo je i ima napetosti između njih. Prije nego o tome govorimo uputno je reći što su to „karizme”. R. Laurentin⁶ ovako ih definira: „Karizme su slobodni darovi Duha, za rast Crkve, Tijela Kristova.” Slobodni su, jer su darovi milosti (*charis*) i imaju notu radosti (*chara*). Darovi su Duha, jer, prema 1 Kor 13, 3–11, dolaze od Duha Svetoga koji ih dijeli svakome kako hoće. Njihova je svrha izgradnja zajednice, jer su dani „za opću korist” (1 Kor 12, 7).⁷ Zato označuju darove preko kojih Duh Sveti oblikuje Crkvu, službe i zajedničke funkcije. „U toj perspektivi” – kaže Laurentin – „nema protivnosti između karizmi i institucije. Služba je redovito izraz jedne karizme, a trajna karizma poprima oblik službe ili služenja.” Karizme su vrlo različite, jer se odnose na život cijele Crkve. Tako ima karizmi koje se odnose na autoritet i upravu Crkve, druge na službu riječi (proroci, učitelji, katehisti, propovjednici) ili službu odgoja, oblikovanja u vjeri, razlikovanje duhova, druge na službu ljubavi i pomoći siromasima i potrebnima. Postoje karizma ženidbe i karizma djevičanstva, karizme Bogu posvećena života u njegovim različitim oblicima i karizma života posvećenog u svijetu. Postoje karizme molitve pod raznim oblicima.

Rekli smo da je u povijesti bilo napetosti između institucije i karizmi, u prve redu proročkom karizmom. Ta se napetost pojavila već od prvih vremena, posebno u vrijeme montanističke krize (3. st. poslije Kr.) i trajala je u idućim stoljećima, tako da je na proroke i uopće na karizmatike crkvena institucija gledala sa sumnjom. Ta napetost dolazi i od prisutnosti grijeha u udovima Crkve,

membraorum: sed cor habet quandam influentiam occultam. Et ideo cordi comparatur Spiritus Sanctus, qui invisibiliter ecclesias vivificat et unit: capiti comparatur Christus, secundum naturam, qua homo hominibus praefertur (*Summa Theol.* III, q. 8, a. 1 ad 3). (Glava ima prednost nad vanjskim udovima, dok srce ima unutarnji utjecaj. Zato se srce uspoređuje Duh Sveti, koji nevidljivo oživljava i ujedinjuje Crkvu, a glavi se uspoređuje Krist po vidljivoj naravi po kojoj je kao čovjek glava čovječanstva.)

⁶ R. LAURENTIN, »Carismi: precisazioni circa il vocabolario«, u *Concilium*, 1977, br. 9, 27.

⁷ „Ukružujući taj podatak, klasična je teologija pripisivala karizme koristi Crkve, a ne i karizmatika. Zapravo izgradnja zajednice životno je nedjeljiva od izgradnje subjekta, same osobe karizmatika. Bez sumnje, karizme imaju svojstvo da služe drugima, katkad do žrtve vlastita života u službi drugih. No i u tom slučaju karizma se pokazuje kao razlijevanje i preobilje onoga što izgrađuje samog karizmatika, upravo kao žive stanice ili ud Crkve. U tom smislu karizme odgovaraju ulogama, funkcijama i službama u Crkvi. Dublje, one su djelovanje *agapē* jedinog Duha” (*nav. dj.*, 29).

ne iz naravi same stvari. Naime, karizme daje Duh Sveti za dobro i rast Crkve, ne za njezino uništenje.

Otuda ponovno prihvaćanje teologije karizmi koje je učinio II. vatikanski koncil. Ovaj, naime, tvrdi da Duh Sveti „ujedinjuje Crkvu u zajednici i službi, poučava je i vodi raznim hijerarhijskim i karizmatičkim darovima” (LG, 4). „Jedan je Duh, koji na korist Crkve dijeli različite darove po svome bogatstvu i prema potrebama služba. Među tim darovima ističe se milost Apostola, pod čiju vlast sam Duh podlaže vjernike obdarene karizmom” (LG, 7). Bolje izražavajući tu misao, Koncil dodaje: »isti Duh ne samo da po sakramentima i službama Božji narod posvećuje i vodi i krepostima uresuje nego svoje darove „dijeleći kako hoće” također dijeli među vjernike svakoga staleža posebne milosti kojima ih čini sposobnima i spremnima da prime razna djela ili dužnosti korisne za obnovu i veću izgradnju Crkve, prema onome: „Svakome se daje očitovanje Duha na korist”. [...] Te karizme, najsajnije ili pak jednostavnije, i više raširene, budući da su osobito prilagodene potrebama Crkve i korisne, treba primiti sa zahvalom i utjehom. Izvanredne pak darove ne treba lakoumno tražiti, niti se preuzetno smiju od njih očekivati plodovi apostolskih djela; ali sud o njihovoj ispravnosti i urednoj upotrebi spada na one koji upravljaju Crkvom, i na koje osobito spada ne ugastiti Duha, nego sve ispitati i zadržati ono što je dobro« (LG, 12).

Kao zaključak navodimo da su razne karizme, ili one izvanredne, kao proroštvo, dar liječenja, dar znanja i razuma, dar ljubavi, ili one uobičajene i redovite koje osposobljavaju kršćane da obavljaju neke službe za rast i razvoj Crkve, potrebne za njezin život i ne bi mogle nedostajati a da ona ne bude osiromašena i manje sposobna da obavlja svoju institucionalnu funkciju koju joj je namijenio Krist. Ali karizme se ne postavljaju izvan institucionalne Crkve ili uz nju već u njezinu nutrinu; Crkva je pozvana da ih prepozna, sa zahvalnošću prihvati i da ih vrednuje. Vlastitost autoriteta – ako ta riječ dolazi od *augere* = rasti – jest ta da čini da karizme rastu, a ne da se gase, jest to da ih zgodno prosudi jesu li po duhu Kristovu i crkvenoj „konstituciji”, kako ju je On postavio. No, kad je jednom jasna njihova kristološka narav, dužnost je Crkve da ih ponovno lansira i da ih čini da plode za dobro cijele Crkve.

Duh je Sveti novost, u stalnoj je otvorenosti budućnosti, neobjavljenom, nepoznatom; premda se stalno drži povijesnoga Krista, svojim karizmama upućuje institucionalnu Crkvu na uvijek nove putove, poziva je na nove zadaće, otvara vrata koja su uvijek bila zatvorena, širi horizonte kraljevstva Božjega.

Crkva zato uvijek mora slušati „što Duh poručuje crkvama” (Otk 2, 7) po prorocima i karizmaticima, da ne bi zatajila u susretima povijesti, da ne bi ostala zatvorena u prošlosti ili njome zarobljena. Doista, radi se o Crkvi da zna spojiti instituciju i karizmu.

To ne ide bez napetosti, ali se radi o napetostima koje nikada ne smiju stići do dijeljenja, jer Krist i Duh zajedno ispunjavaju djelo Boga Oca, a to je Crkva. Kako kaže divno sv. Irenej: „Crkva kao stup i oslon ima Evanđelje i Duh života.”⁸

S talijanskog preveo *msgr. Ante Bogetić*, biskup

⁸ *Adv. haer.*, III, 11, 8; PG 7, 885; SC 211, 161.